

VU Research Portal

Negotiating Otherness in the Dutch Protestant World

Rickli, J.

2010

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Rickli, J. (2010). *Negotiating Otherness in the Dutch Protestant World: Missionary and Diaconal Encounters between the Protestant Church in the Netherlands and Brazilian Organisations*. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam]. VU University Amsterdam.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Nederlandse Samenvatting

De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) onderhoudt middels de organisaties Kerk in Actie (KiA) en ICCO Alliantie contacten met partners in Brazilië. Deze studie verkent de onderhandelingen over het anders zijn die binnen dit netwerk voorkomen. De auteur heeft gekeken naar de religieuze en seculiere repertoires die opgeld doen, naar de praktijk van het werk, en naar de ontmoetingen die plaats vinden. Zo laat hij zien hoe ideeën over en relaties met de “verre” ander van invloed zijn op de opbouw van het netwerk en erdoor beïnvloed worden. Hij gaat ook na hoe mensen, symbolische repertoires, geld en objecten aangewend worden om het PKN-netwerk voor zending, werelddiaconaat en ontwikkelingssamenwerking in het geval van Brazilië vorm en inhoud te geven.

De uitdrukking “de Nederlandse Protestantse wereld” die gebruikt wordt in de titel van dit proefschrift wijst op drie verschillende aspecten van dit netwerk:

- (1) de transnationale verbanden en relaties die zijn opgezet rond missionaire en diaconale KiA-initiatieven,
- (2) de vorming van relaties tussen centrale organisaties van de landelijke Protestantse Kerk en lokale gemeenten in Nederland, en

- (3) de visie op de wereld, zoals geproduceerd en gereproduceerd door de missionaire en diaconale inspanning.

Deze drie aspecten van de Nederlandse protestantse wereld komen aan bod in de hoofdvraag van deze studie:

Hoe beïnvloedt het proces van onderhandelingen over het anders zijn, zoals dat zich manifesteert in de symbolische repertoires en persoonlijke ontmoetingen binnen het netwerk van Kerk in Actie voor zending, werelddiaconaat en ontwikkelingssamenwerking in Brazilië, de Nederlandse Protestantse organisaties en hun leden in hun perceptie en ervaring van de globaliserende wereld?

Deze vraag leidt tot vijf subvragen, elk behandeld in een van de hoofdstukken van dit boek:

- (1) Wat zijn de voornaamste processen en vraagstukken waar de drie organisaties die in Nederland rechtstreeks betrokken zijn bij de uitwerking en uitvoering van de Nederlandse Protestantse missionaire en diaconale initiatieven in Brazilië mee te maken krijgen?
- (2) Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de beelden van het anders zijn die voortkomen uit de verschillende religieuze en seculiere repertoires zoals gebruikt om de missionaire, diaconale en ontwikkelingsinspanning van de Nederlandse protestanten in Brazilië op verschillende momenten tijdens de laatste vijftig jaar te omschrijven?

- (3) Hoe wordt over anders zijn en gelijkheid onderhandeld in de dagelijkse praktijk van zending, diaconaat en ontwikkelingssamenwerking ten aanzien van Brazilië?
- (4) Wat zijn de lichamelijke dimensies van de ervaring van het anders zijn, zoals deze zich voordoen binnen de lokale gemeentes van de PKN, gelet op de financiële en rituele activiteiten die verband houden met zending, diaconaat en ontwikkelingssamenwerking?
- (5) Hoe zijn de specifieke religieuze kaarten die voortvloeien uit de geografische en ruimtelijke repertoires verbonden met het netwerk van KiA en hoe situeren deze kaarten de Nederlandse Protestanten in de globaliserende wereld?

Het antwoord op de eerste subvraag, besproken in het tweede hoofdstuk, maakt de complexe relaties tussen de drie dimensies van “de Nederlandse Protestantse wereld” expliciet door de centrale knooppunten van het netwerk en de processen die zich hierbinnen recent hebben voorgedaan te analyseren. Met behulp van de analyse van de ruimtelijke verdeling binnen het gebouw van het Protestants Landelijk Dienstencentrum in Utrecht als narratieve as van het hoofdstuk, behandelt de tekst de caleidoscopische bewegingen die de Nederlandse Protestantse missionaire en diaconale onderneming hebben gekenmerkt in de afgelopen decennia. Het proces dat resulteerde in het ontstaan van de PKN wordt geïntroduceerd als onderdeel van het Nederlandse religieuze landschap, waarvan het meest zichtbare kenmerk het proces van ontkerkelijking is. Het smeden van de ICCO Alliantie wordt toegelicht in de bredere context van de recente veranderingen in het Nederlandse overheidsbeleid aangaande ontwikkelingssamenwerking.

De tweede deelvraag, die in het derde hoofdstuk wordt beantwoord, leidt tot een bespreking van de symbolische repertoires die de relaties met de verre andere sturen en organiseren. Door breuken en voortgang in de tijd aan te geven, voornamelijk met betrekking tot de schommeling tussen seculiere en religieuze repertoires, analyseert de auteur in dit hoofdstuk hoe kennis over de “ander” en de missionaire wereld werd gevormd volgens de officiële standpunten zoals vastgelegd in documenten. De “verre andere” werd successievelijk als geestelijk onwetend, sociaal onderdrukt en als potentiële ondernemer gedefinieerd. Dat gebeurde volgens de dominante theologieën, het beleid en de beginselen die bepalend waren voor de organisaties. De organisaties waren zelf weer het resultaat van specifieke machtsverhoudingen en institutionele configuraties (zoals besproken in hoofdstuk vier). Deze symbolische repertoires bepalen ook de keuze voor mogelijke partners in het “Zuiden”, die van fundamenteel belang zijn voor de uitvoering van acties en projecten. De oprichting van samenwerkingsverbanden die een weg zoeken tussen gelijkheid en radicaal anders zijn hangt af van het voorkomen van een keuzebepalende sympathie voor de beginselen die het beleid van organisaties sturen. Daarnaast hangen samenwerkingsverbanden ook af van het vermogen van de partner om aan de complexe technische vereisten voor de ontwikkelingsinspanning te voldoen.

De ontdekking van continuïteit in het proces van het onderhandelen over het anders zijn, ondanks de ingrijpende veranderingen in beginselen en beleid zoals weerspiegeld in de documenten, werd vergemakkelijkt door een vergelijking te maken met de missionaire inspanningen van een Nederlandse migrantenkerk in Zuid-Brazilië. De relatieve starheid van de kloof tussen “ons” en “hen”, die ten grondslag ligt aan alle documenten geanalyseerd in hoofdstuk IV, werd duidelijker toen deze vergeleken werd met de dilemma’s van migranten die verschillende soorten relaties aangaan met hun eigen, Braziliaanse “anderen”. Voor

hen wordt het onderhandelen over het Nederlands of Braziliaans zijn van hun gezinnen en gemeenschappen een ingewikkelde symbolische afweging. Voor de kleur van hun Protestantse denominatie is daarbij een fundamentele rol weggelegd.

Het vierde hoofdstuk, betreffende de vraag naar de dagelijkse praktijk en ontmoetingen binnen het netwerk, gaat rechtstreeks in op het probleem van de macht. De tekst beschrijft bijeenkomsten en ontmoetingen die plaatsvinden op drie verschillende locaties binnen het netwerk en benadrukt wat ze teweeg brengen en ook hun vermogen om institutionele macht te objectiveren. De auteur ziet deze ontmoetingen als chaotische ervaringen die ontstaan door het inzetten van verschillende symbolische repertoires. Die worden vertaald in wereldbeelden, beginselen en beleid die veranderingen bewerkstelligen binnen het netwerk.

Door middel van een beschrijving van drie verschillende ontmoetingen, op verschillende plaatsen in Brazilië en Nederland, laat de auteur processen van vergelijkbare aard zien, ook al zijn er onderling verschillende actoren bij betrokken. Ten eerste is de feitelijke band tussen personen in hun ontmoeting en interactie tijdens de vergaderingen een bepalende factor voor de onderhandelingen en de resultaten daarvan. De officiële visie van beleidspersonen zet de deelnemers sowieso in een bepaalde relatie tot elkaar en tot het gehele netwerk. Daarnaast kunnen de dagelijkse interactie en de gedetailleerde vorm die deze omgang krijgt belangrijke gevolgen hebben voor de verbanden die zich voordoen in het netwerk.

In de tweede plaats worden beelden van gelijkheid en anders zijn voortdurend opgeroepen om standpunten en besluiten te rechtvaardigen en goed te keuren. Identificatie en verschil worden onderhandeld binnen de dagelijkse interacties en actoren wisselen vaak tussen deze twee polen. Hieruit volgt dat ontmoetingen soms worden getypeerd als ontmoetingen tussen collega's, en bij andere gelegen-

heden als bijeenkomsten van onderling fundamenteel verschillende deelnemers.

Het derde proces dat aan bod komt in het vierde hoofdstuk heeft rechtstreekse betrekking op macht. De stromingen en configuraties van het netwerk zijn afhankelijk van een fundamentele tegenstelling tussen, enerzijds, de institutionele macht die ontstaat door de richting van de financiële stromen en vanuit de organisatorische structuren en politiek, en, aan de andere kant, de legitimiteit van de kennis en de nabijheid van “echte” anderen en hun behoeften en verwachtingen.

De vierde en vijfde subvragen zijn direct gerelateerd aan Nederland en de manier waarop het internationale missionaire streven in het gemeentelven van de Nederlandse Protestanten wordt ingepast. De antwoorden op beide vragen laten zien hoe het mondiale karakter van transnationale netwerken en contacten daadwerkelijk kan worden geïntegreerd in de schijnbaar beperkte lokale werkelijkheid.

Hoofdstuk V beschrijft de zogenaamde ZWO-commissies. Zij organiseren de missionaire en diaconale activiteiten in de plaatselijke gemeenten van de PKN. Een paar voorbeelden van campagnes en diensten, de belangrijkste activiteiten die deze commissies ontwikkelen, worden gepresenteerd en geanalyseerd. Twee belangrijke punten worden benadrukt waar het gaat om het verband tussen de internationale missionaire onderneming en de kerkgangers: de geldelijke bijdragen als de manier waarop de overgrote meerderheid van de leden een band onderhoudt met de internationale activiteit van de PKN, en het gebruik van zintuiglijke vormen om het missionaire streven tastbaar en toegankelijk te maken.

Ten slotte worden in hoofdstuk VI de ruimtelijke opvattingen besproken die uit de PKN-activiteiten voortvloeien. Daarbij wordt een analyse ontwikkeld van “de Nederlandse Protestantse wereld” vanuit een perspectief dat ontstaan is door het internationale missionaire

en diaconale werk van de kerk. Door de belangrijkste kenmerken te beschrijven van de kaarten die in omloop zijn in het KiA-netwerk analyseert de auteur deze activiteiten als ruimtelijke praktijken die de plaats van de Nederlandse Protestanten in de geglobaliseerde wereld bepalen.